

LESBRIEF

DOOD EN BEGRAVEN

Een moeilijk onderwerp? Kom, laat je niet kisten, het
komt allemaal in kannen en kruiken

Door Jos Drubers en Herbert Teesselink
In samenwerking met de Archeologiestichting Dokter Beckers - Pater Munsters en
de Stichting Geschiedkunde de Maaskentj te Stein.
Voorjaar 2007

Uit: Kikker en het vogeltje, van Max Velthuijs

Toen ze bij de rand van het bos gekomen waren, wees Kikker naar de grond. 'Kijk,' zei hij, 'kapot. Hij doet het niet meer.'

Hij knielde bij de vogel neer en keek aandachtig. 'Die is dood,' zei hij toen. 'Dood,' zei Kikker, 'wat is dat?' Haas wees naar de blauwe hemel.

We moeten hem begraven,' zei Haas. 'Daar, onder aan de heuvel.' Van takken maakten ze een draagbaar en ze droegen de vogel voorzichtig naar de heuvel toe.

'Zijn leven lang heeft hij mooi gezongen,' zei Haas plechtig. 'Nu krijgt hij zijn welverdiende rust.'

Heel voorzichtig legden ze de dode vogel in de kuil. Kikker strooide bloemen in het graf en toen gooiden ze het dicht met aarde.

Moe maar tevreden gingen ze naar huis. In de boom bij de heuvel zat een vogel. Hij zong een prachtig lied - zoals altijd.

DOOD EN BEGRAVEN

Ook al is het geen prettig onderwerp, vroeg of laat krijgt iedereen ermee te maken. Alles wat geboren wordt en leeft gaat op een dag weer dood: planten, dieren, mensen. Leven en doodgaan horen bij elkaar, dat is nu eenmaal zo. En daarom kunnen we er beter over praten en het een plekje in ons leven geven dan dat we er voor gaan weglopen.

In deze les gaan we het vooral hebben over gebruiken rondom doodgaan en begraven. Eigenlijk gaan we het hebben over afscheid nemen van mensen, dieren en dingen die ons dierbaar zijn, waar we van houden. “Kapot. Hij doet het niet meer”, zegt Kikker. En als iets “kapot” is, “als het niet meer doet”, dan gaan we er afscheid van nemen, ook al doet ons dat ook verdriet.

In deze lesbrief staan informatie en opdrachten beschreven waarmee we het volgende willen bereiken:

- beseffen dat dood en begraven en afscheid nemen deel uitmaakt van ons dagelijks leven;
- kijken op welke wijze mensen in de loop van de tijd zijn omgegaan met begraven en afscheid nemen;
- kijken hoe mensen nu omgaan met begraven en afscheid nemen;
- beseffen dat ieder mens op zijn eigen manier naar manieren zoekt om mensen om wie ze veel gaven te blijven herdenken;
- doodgaan, begraven en afscheid nemen een plaatsje geven in je eigen leven.

Allereerst wordt enige achtergrondinformatie beschreven:

1. Hoe ging men heel vroeger om met doden? Er wordt iets geschreven over de Neanderthaler, de Oude Grieken, de Oude Egyptenaren en de Hunnenbedden in Nederland. Ook informatie over de grafcultuur uit de tijd van de Bandkeramiek, de Brons- en IJzertijd, de tijd van de Romeinen en de Merovingische tijd.
2. Hoe ging men vroeger om met de doden? Hier wordt in het kort iets beschreven over de tijd in de Middeleeuwen: het begraven in en rondom de kerk en buiten het dorp
3. En hoe gaat men tegenwoordig om met de doden en overlijdensrituelen? Er wordt in het kort iets verteld over het begraven en cremen bij Christenen, Moslims, Joden, Chinezen, Hindoes en bewoners op Bali in Indonesië.

Binnen de gemeente Stein zijn allerlei sporen die ons iets vertellen over de grafcultuur in onze plaatselijke geschiedenis. In het museum in de Hoppenkampstraat is een grafkelder te zien, daterend uit 3500 jaar voor Christus. In datzelfde museum een askist uit de Romeinse tijd, gevonden in de buurt van de haven van Stein. Op de Bongerd heeft men meer dan 80 graven ontdekt, daterend uit de tijd van de Merovingers, circa 500-600 na Christus. Bijgiften alsmede urnen met grafresten uit verschillende tijden staan tentoongesteld in het museum. Er is een aparte lesbrief beschikbaar als men besluit het museum te bezoeken. In deze lesbrief diverse opdrachten waardoor leerlingen meer inzicht verwerven in verschillende grafrituelen.

De opdrachten die in deze lesbrief worden beschreven hebben vooral betrekking op de hedendaagse tijd. Het zet aan om het thema dood en begraven meer in de leefwereld van de leerlingen te plaatsen. Opdrachten worden gedeeltelijk ter plaatse uitgevoerd en gedeeltelijk binnen de schoolsituatie. Gaandeweg kunnen de opdrachten verder aangevuld worden met nieuwe opdrachten.

DE OUDHEID

Leven met de dood, hoe ging men daar heel vroeger mee om?

Al eeuwenlang namen mensen op een eigen wijze afscheid van mensen die waren overleden.

- De Neanderthaler, die in de periode van 150 000 tot 35 000 voor Christus leefde, plaatste zijn doden op een bloemenbed. In 1960 hebben ze in Noord-Irak de grond onderzocht van een Neanderthalergraf. Deze grond bevatte restanten van stuifmeel van hyacinten, boterbloemen en stokrozen.

Neanderthalergraf

- De Oude Grieken dachten dat ze na hun dood als schimmen naar de onderwereld gebracht werden. Daar werden ze over een riviertje gezet door een veerman. De Griekse doden kregen een muntstuk mee in hun mond. Daarmee konden ze de veerman betalen. Het riviertje werd bewaakt door Cerberus, een gevaarlijke hond met drie koppen. Die zorgde ervoor dat er geen doden terugkeerden naar de overkant.

Fantasieafbeelding van Cerberus

Fantasieafbeelding van Charon, de veerman

- De Oude Egyptenaren stopten allerlei spullen mee in het graf van hun doden. Spullen die de dode aan de andere kant zou kunnen gebruiken. Voor de farao's bouwden ze zelfs reusachtige piramides. Die stopten ze vol met allerhande schatten. En omdat het lichaam goed bewaard moest blijven, balsemden ze het en wikkelden het in linnen doeken. Zo'n mummie bleef duizenden jaren goed bewaard.

Pyramides van Gizeh in Egypte

Een mummie in kist

- Ongeveer 4000 jaar geleden werden in onze streken hunnenbedden gebouwd. Hunnenbedden zijn hutten van op elkaar gestapelde stenen. Sommige van deze stenen wegen meer dan 20 000 kilo. Het is nog steeds een raadsel hoe de mensen deze stenen zonder een kraan op elkaar kregen. Wat we wel weten is dat deze hunnenbedden graven waren.

Hunnenbed in Borger in Drente

Grafkelder in Stein, te zien in het Archeologiemuseum

- In Elsloo en Stein zijn ook graven en begraafplaatsen gevonden.
 - o In Elsloo een begraafplaats met meer dan 100 graven van mensen die 5000 tot 7000 jaar geleden in deze omgeving zijn overleden. Van 40 personen weet men dat de dode is gecremeerd. In de graven trof men allerlei spullen aan zoals potten van aardewerk, wrijfstenen, maalstenen en vuurstenen gereedschap.
 - o In Stein heeft men in 1963 een grafkelder ontdekt van een graf daterend uit 3500 voor Christus. Ook in dit graf heeft men scherven teruggevonden en crematieresten.
 - o In 1929 is in Stein een begraafplaats ontdekt in de Grote Bongerd en daar heeft men meer dan tachtig graven ontdekt uit ongeveer 500 – 600 na Christus.
 - o En in de periode dat men het Julianakanaal heeft uitgegraven heeft men in de buurt van de haven drie tombes, sarcofagen uit de Romeinse tijd gevonden.
- Het verbranden van doden gebeurde vanaf de Midden Bronstijd. Uit die tijd zijn crematiegraven gevonden. De overledenen werden op een brandstapel van verschillende houtsoorten verbrand. De verbrande resten plaatsten de nabestaanden in een grafkuil of een boomkist. In de Late Bronstijd, vanaf 1100 voor Christus, werd deze lijverbranding een traditie. De verbrande resten werden vanaf die tijd in een urn, doek of los in een kuil begraven. Er ontstonden grote urnenvelden met verschillende typen grafmonumenten. Tot 500 voor Christus, de Vroege IJzertijd, zijn deze urnenvelden veel gebruikt. Er zijn bewijzen gevonden dat mensen in de Late IJzertijd de lichamen van overledenen eerst in de open lucht lieten vergaan voordat ze werden verbrand. Tussen overlijden en cremeren kon soms wel een jaar zitten. Het verbranden van de doden vormde ook in de daarop volgende duizend jaar een wezenlijk onderdeel van Griekse, Romeinse en Germaanse samenlevingen. Dit bleef zo tot de komst van het christendom, zo rond het jaar 800.

DE MIDDELEEUWEN

Leven met de dood, hoe ging men daar later mee om?

- In het voorjaar van 785 verbood de toenmalige vorst Karel de Grote het verbranden van doden. Alleen bij epidemieën of na grote veldslagen was cremeren nog toegestaan. Vanaf dat jaar kreeg begraven ook in Nederland steeds meer de voorkeur. In die tijd begroeven mensen hun doden eerst nog buiten de woongemeenschappen. Maar langzamerhand werd, mede vanwege het geloof, de voorkeur gegeven aan begraven: in eerste instantie in, rondom of vlakbij de kerk.

Graf van de Heren van Stein in de Sint Martinuskerk te Stein
1. Herman van Bronckhorst – Batenburg (overleden 1520) en
2. Willem Maurits de Kinsky (overleden 1747)

Grafsteen
Herman v. Bronckhorst- Batenburg
te vinden op de ruïne van Stein

Voornamelijk belangrijke inwoners en geestelijken werden begraven in de grafkelders van kerken. De graven in kerken werden veelal afgedekt met vlakke hardstenen dekplaten met ingehakte teksten, symbolen en familiewapens. Pas enkele honderden jaren later was het ook voor anderen mogelijk om zich in de kerk te laten begraven. Maar vanwege de hoge kosten lag dat niet voor iedereen binnen handbereik. Mensen met minder geld kwamen in een gemeenschappelijke grafkelder, ook wel meugveel of slokop genoemd. De allerarmsten werden buiten de kerk begraven, op de mindere plaatsen van het kerkhof.

- Begraafplaatsen buiten de bebouwde kom
Mede omdat er epidemieën in Nederland heersten, zoals de pest, werd het steeds onhygiënischer in en rond de kerken. Vaker kon men in de kerk de geur ruiken van de overledenen. Daar komt ook het spreekwoord vandaan “een rijke stinkerd”, immers, het waren hoofdzakelijk de rijken die in de kerk waren begraven. Aan het einde van de 18de eeuw nam het verzet tegen het begraven in en rondom de kerk toe. Uiteindelijk werd het vanaf 1829 in Nederland verboden om nog in kerken en binnen de bebouwde kom te begraven. Een uitzondering was er voor diegenen die al een eigen grafkelder bezaten. Gemeentes met meer dan 1000 inwoners moesten een begraafplaats aanleggen buiten de bebouwde kom. Ook mochten particulieren een privé-begraafplaats aanleggen. Verschillende adellijke families deden dat dan ook.

DE TEGENWOORDIGE TIJD

Leven met de dood, hoe gaat men er nu mee om?

Al eeuwenlang nemen mensen op een eigen wijze afscheid van mensen die zijn overleden. Elk geloof kent kent door de tijd zijn eigen gebruiken.

Een katholieke begrafenis.

Bij ons worden de meeste mensen begraven met een christelijke plechtigheid. Op de vooravond van de begrafenis wordt een gebedswake gehouden. Familie en vrienden komen in de kerk samen om de dode te gedenken. Op de dag van de begrafenis wordt het dode lichaam een laatste keer begroet. Dit gebeurt door de dode met gewijd water te zegenen. Daarna volgt een rouwdienst in de kerk. Na de plechtigheid wordt de kist naar de begraafplaats of het crematorium gebracht. Hier wordt het lichaam begraven of verbrand. Na de begrafenis blijven familie en vrienden nog even bij elkaar. Ze drinken koffie en eten een broodje.

Een protestante begrafenis.

De typische katholieke gebruiken zoals de dodenwake, het zegenen met wijwater en de mis is al eeuwen geleden door de protestanten overboord gezet. In een protestante uitvaartdienst staat het noemen van de naam van de overledene centraal. De predikant gaat in op de hoogte- en dieptepunten van het leven van de overledene en maakt daarbij gebruik van bijbelteksten om aan te geven dat het menselijk leven eindig is, maar dat Christus' werk, ondanks het lijden, doorgaat. Bij het graf zegt de voorganger een gebed op om de overledene aan de aarde toe te vertrouwen. Cremeren is binnen het protestantse geloof niet verboden maar wordt minder toegepast dan binnen het katholieke geloof. Opgemerkt wordt dat in de gemeente Stein geen protestantse, maar alleen maar katholieke kerkhoven te vinden zijn. Wel is er een protestante kerk Urmond.

Bij de Hindoes

Hindoes geloven zoals christenen en moslims dat alleen het lichaam oud wordt en sterft. In tegenstelling tot de christenen en de moslims, geloven ze dat de ziel voortleeft in een ander levend wezen. Wie goed leeft, wordt als een hoger wezen wedergeboren. Wie veel kwaad doet, komt in een mindere vorm terug. En alleen de ziel die bevrijd is, wordt niet meer opnieuw geboren. Ze leeft voort in Brahma, de wereldziel. Omdat het lichaam niet belangrijk is, wordt het na de dood altijd verbrand. De priester zegt zijn gebeden, brandt wierook en offert rijstballetjes. Een lange stoet trekt langs de dode en iedereen brengt bloemen of bloemblaadjes mee. De dode wordt op een brandstapel gelegd. De oudste zoon, die kaalgeschoren is, legt brandende stukjes hout in de mond van de overledene. Daarna steekt hij de brandstapel aan. Na het cremeren wordt de as verzameld en uitgestrooid in de Ganges of in een andere rivier.

Bij de Islamieten

Islamieten of moslims geloven dat er een dag zal komen waarop alle doden worden opgewekt en geoordeeld door God. Wie goed geleefd heeft, gaat naar het paradijs. Wie slecht geleefd heeft, moet branden in het hellevuur. Het lichaam van een dode wordt gewassen en in een wit doodskleed gewikkeld. Het moet worden begraven, en niet verast, want dan kan het op de oordeelsdag niet verrijzen. Dat begraven gebeurt bij voorkeur niet in een kist. De dode wordt op zijn rechterzij gelegd, met het gezicht naar het zuidoosten, naar Mekka (de heilige stad). Moslims zijn verplicht ervoor te zorgen dat gelovigen een behoorlijke begrafenis krijgen. Vrouwen zijn meestal niet op de begrafenisplechtigheid. In plaats daarvan bezoeken ze later nog jarenlang het graf.

Bij de Joden

Ook voor de Joden is de dood niet het einde. Er is een eeuwig leven na de dood in de komende wereld. Hoe die wereld er precies uit ziet wordt niet gezegd. Wie sterft, moet zo snel mogelijk begraven worden. Zo'n begrafenis is altijd heel eenvoudig, zelfs bij rijke families. Het lichaam wordt gewassen en in een kleed gewikkeld. De kist is van ruwe planken gemaakt. Bloemen hoeven niet. Na de begrafenis is er een periode van rouw. De familie blijft thuis. Ze brengen een symbolische scheur aan in de kraag van hun jas. Zo laten ze zien dat er iemand dierbaar verloren is. Vrienden en familieleden komen op bezoek en ze brengen eten mee en troostende woorden. Elk jaar wordt de sterfdag herdacht.

De eerste joodse inwoners vestigden zich rond het einde van de zeventiende eeuw in Beek en de omliggende gemeenten. Hun namen worden genoemd in verband met bendevoering en processen. Omstreeks 1740 woonden er drie joodse gezinnen in Beek, tegen het einde van achttiende eeuw is dit aantal tot twaalf toegenomen. Godsdienst oefeningen werden in die tijd in huissynagogen gehouden. In 1794 kregen de joden toestemming om hun doden aan de huidige Putbroekerweg in Beek te begraven, de oudste grafsteen dateert van 1795. Een begraafplaats van recentere datum bevindt zich aan het Kloosterpad te Urmond. De enige daar nog zichtbare zerk draagt het jaartal 1892. Het jodendom kent meerdere namen voor begraafplaats, waaronder Bet Chajiem (huis van het leven), Bet Olam (huis van de wereld) en Bet Keverot (huis der graven). Het voorschrift, dat begraafplaatsen niet geruimd mogen worden heeft tot consequentie dat ze meestal een eind buiten de stad liggen.

In China

Chinezen verbranden bij een begrafenisplechtigheid speciale bankbiljetten, papieren huizen, auto's en andere spullen. Daarmee kan de ziel zich vrijkopen. Na ongeveer tien jaar wordt het gebeente opgegraven, schoongemaakt en in een pot van aardewerk gestopt. De familieleden en vrienden van de dode hebben witte kleren aan. Dat is in China de rouwkleur.

Wie niet op de juiste manier wordt begraven, keert terug als een hongerig spook. Deze spoken veroorzaken rampen in de familie of het land. Daarom vinden de Chinezen een begrafenis een heel belangrijke gebeurtenis, die helemaal volgens de voorschriften moet uitgevoerd worden.

Op Bali in Indonesië

De verbranding op Bali is heel spectaculair. Het is een kleurrijk feest met heel veel gasten. Orkesten spelen muziek en lange rijen vrouwen dragen allerlei kunstig gemaakte offers op hun hoofd. De dode ligt op een hoge toren. Daarmee wordt hij naar de verbrandingsplaats gebracht. Heel belangrijke mensen krijgen een kist in de vorm van een stier.

Opdrachten

Opdracht 1: Testament

Bram Vermeulen heeft een lied gemaakt "Testament". Luister samen naar dit lied.
De volgende tekst wordt gezonden:

testament

*Als ik dood ga, huil maar niet
ik ben niet echt dood moet je weten
het is de heimwee die ik achterliet,
dood ben ik pas als jij die bent vergeten.*

*En als ik dood ga, treur maar niet
ik ben niet echt weg moet je weten
het is het verlangen dat ik achterliet
dood ben ik pas als jij dat bent vergeten.*

*En als ik dood ga, huil maar niet
ik ben niet echt dood moet je weten
het is maar een lichaam dat ik achterliet
dood ben ik pas als jij mij bent vergeten
dood ben ik pas als jij mij bent vergeten*

- Wat is de belangrijkste boodschap in dit lied?
- Wat vind je van dit lied? Vind je het mooi of niet en waarom?

Opdracht 2: Bezoek aan een kerkhof.

Met de klas naar het kerkhof gaan. Het lijkt misschien een ongewone plek, maar alles wat je hier ziet heeft met ons leven te maken en maakt deel van onze cultuur.

Op het kerkhof geeft de leraar de instructie:

Variant 1: Iedereen krijgt een foto van een bepaalde grafsteen en een plattegrond van het kerkhof waarop het deel is aangegeven waar de grafsteen is te vinden. Als de grafsteen is gevonden moet de grafsteen goed bekeken worden.

Wat zie je?

- Van wie is het graf?
- Wat is er allemaal te zien op het graf en de grafsteen?
- Welke data worden genoemd en wat betekenen die data?
- Staan er teksten genoemd op de steen en zo ja welke? Kun je daaruit afleiden of er sprake is van familie?
- Staan er bepaalde symbolen op de grafsteen?
- Staan er afkortingen op de steen en wat betekenen die?
- Van welk materiaal is de grafsteen gemaakt?
- Zijn er grote verschillen met de graven in de buurt en zo ja welke verschillen? Wat hebben die verschillen voor betekenis?
- Staan er planten bij het graf en zo ja, welke?
- Zijn er speciale bomen en struiken gepland op het kerkhof?

Wat denk je?

- Is de persoon oud geworden? Hoe oud?
- Is het een man, een vrouw of een kind?
- Waarom zou de familie het graf zo gemaakt zoals het is? Waarom zijn bepaalde symbolen, teksten, voorwerpen of planten gebruikt? Bedenk je eigen verhaal hierbij.

Wat vind je?

- Wat vind je van het graf? Wat spreekt je aan en wat niet en waarom?
- Zou jij het graf anders ingericht hebben? Hoe en waarom?

N.B.: foto's van grafstenen en een evt. plattegrond van het kerkhof zijn bij deze lesbrief (nog) niet toegevoegd. Dit moet bij de voorbereiding nog worden verzorgd.

Variant 2: Bekijk de graven op het kerkhof en zoek een graf en grafsteen uit dat je op de een of andere manier aanspreekt.

Maak een foto van het graf.

- Waarom heb je dit graf uitgekozen? Was het iets dat je mooi of misschien juist lelijk vond? Was het de steen of de persoon die er begraven ligt of viel je de leeftijd op, of was het misschien een bepaalde tekst? Wat sprak je aan/ Waarom heb jij dit graf uitgekozen?
- Van wie is het graf?
- Is het graf van een man, een vrouw of een kind?
- Wat is er allemaal te zien op het graf en de grafsteen?
- Welke data worden genoemd en wat betekenen die data?

- Is de persoon oud geworden? Hoe oud?
- Staan er teksten genoemd op de steen en zo ja welke? Kun je daaruit afleiden of er sprake is van familie?
- Staan er bepaalde symbolen op de grafsteen?
- Staan er afkortingen op de steen en wat betekenen die?
- Van welk materiaal is de grafsteen gemaakt?
- Zijn er grote verschillen met de graven in de buurt en zo ja welke verschillen? Wat hebben die verschillen voor betekenis?
- Staan er planten bij het graf en zo ja, welke?
- Zijn er speciale bomen en struiken gepland op het kerkhof?
- Waarom zou de familie het graf zo gemaakt zoals het is? Waarom zijn bepaalde symbolen, teksten, voorwerpen of planten gebruikt? Bedenk je eigen verhaal hierbij.
- Zou jij het graf anders ingericht hebben? Hoe en waarom?

N.B.: tijdens de voorbereiding dient ervoor gezorgd te worden dat voor de leerlingen camera's beschikbaar zijn.

Als de eerste opdracht is uitgevoerd komt iedereen weer samen. Daarna gaat de hele klas op stap langs de verschillende graven die uitgekozen zijn. Bij elk graf vertelt de leerling aan zijn mede leerlingen wat hem / haar het meest is opgevallen aan het graf, wat hem / haar het meest heeft aangesproken en waar hij / zij meer over zou willen weten.

Terug in de klas worden in groepjes de vragen verder uitgediept. Een ieder kan op zoek gaan naar het gebruik en de betekenis van bepaalde symbolen en kan informatie zoeken over religies en levensbeschouwingen. Mogelijk kunnen er meer gegevens gevonden worden over de persoon die is overleden en kan duidelijk worden waarom de familie bepaalde voorwerpen bij het graf hebben gebruikt.

Tip:

- als je meer over de overleden persoon wilt weten kun je bij het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag de persoonkaart opvragen van deze persoon. Via deze weg kun je achterhalen of de persoon was getrouwd en zo ja met wie, of er kinderen waren, waar hij woonde, welke beroep hij uitoefende, enz. Doe dit eventueel in overleg met de leraar, omdat hier kosten aan verbonden zijn.

Opdracht 3: Spreekwoorden:

Onze taal is doorspekt met woorden die met dood en begraven te maken hebben. Als je op internet zoekt op de woorden “spreekwoorden” en “dood” verschijnt al meteen een site waar je zo’n 200 spreekwoorden vindt.

Aan jullie de vraag om de betekenis van deze spreekwoorden te achterhalen.

1. Van de doden niets dan goeds.
2. Ergens een broertje dood aan hebben.
3. De koning is dood, leve de koning.
4. Vriezen we dood, dan vriezen we dood.
5. Zij draait zich om in haar graf.
6. Zijn eigen graf graven.
7. Iemand het graf in prijzen.
8. Met een voet in het graf staan.
9. Zo gesloten als het graf.
10. Over je graf heen regeren.
11. Je hand zal boven het graf uitgroeien.
12. Aan de rand van het graf staan.
13. Zwijgen als het graf.
14. Van de wieg tot het graf.
15. Over mijn lijk!
16. Al sla je me dood.
17. Blij maken met een dode mus.
18. Je niet laten kisten.
19. Het gevoel hebben alsof ze over je graf lopen.
20. Een geheim het graf in nemen.
21. Onder de groene zoden liggen.
22. Rijke stinkerd
23. Er groeit gras op zijn buik.
24. Hij is een nagel aan mijn doodskist
25. Die komt nog te laat voor zijn eigen begrafenis.

Opdracht 4: Een bezoek aan het Archeologisch museum en ruine.

Bezoek samen het museum in de Hoppenkampstraat. Hier is onder meer een grafkelder te zien, daterend uit 3500 jaar voor Christus. In datzelfde museum een askist uit de Romeinse tijd, gevonden in de buurt van de haven van Stein. Op de Bongerd heeft men meer dan 80 graven ontdekt, daterend uit de tijd van de Merovingers, circa 500-600 na Christus. Bijgiffen alsmede urnen met grafresten uit verschillende tijden staan tentoongesteld in het museum. Er is een aparte lesbrief beschikbaar met opdrachten.

Wordt in het museum vooral de oudste geschiedenis getoond, in de voorruimte van het museum worden in het voorjaar 2007 zaken getoond die meer met de hedendaagse cultuur te maken hebben. Een collectie bidprentjes, knapkoeken en laat je verder verrassen.

Ja, je leest het goed: verrassen en niet ver-assen. Het restanten van het ver-assen waren reeds in de andere ruimte te zien.

Lopend van het museum naar de kasteelruine (of andersom) moet je doen beseffen, dat je hier feitelijk over hele oude graven loopt. Het hele gebied van Museum richting Boomgaardstraat is feitelijk één groot oud grafveld uit verschillende periodes.

Komt je bij de ruine dan treft u ook hier enkele sporen van grafcultuur aan. In het begin van de vorige eeuw zijn een aantal grafstenen overgebracht van de Sint Martinuskerk naar de ruine. Onder meer een grafsteen van de rentmeester Hayweghen en van Herman van Bronckhorst Batenburg, Heer van Stein, overleden in 1520. Zijn grafkelder was gelegen in de Sint Martinuskerk. Circa 150 jaar later is hier een nieuwe grafkelder aangelegd, waar in 1747 Maurits Willem de Kinsky is begraven en grafresten van de vorige heer van Stein zijn bijgezet. Nu met de restauratie van de kerk is de grafkelder weer in ere hersteld. Een replica van de grafsteen van Herman van Bronckhorst Batenburg gaat de grafkelder weer bedekken.

In de Rode toren van de ruine is een spreekwoordenquiz. Het zal een ieder verbazen dat onze taal doorspekt is met gigantisch veel spreekwoorden en gezegden. Hoe vaak wordt er niet gezegd: doodleuk, doodgewoon, doodzonde, hardlopers zijn doodlopers, al sla je me dood, om de dooie dood niet, enz. enz. Ingevulde lijsten kunnen worden afgegeven in het museum of aan de gids. Vergeet niet naam en adres in te vullen. Misschien is er nog een leuke passende prijs is te winnen.

Opdracht 5: Geef de paters weer een gezicht

Vlak bij de ruïne ligt het kerkhof van de paters van de Congregatie Missionarissen van het Heilig Hart. Meer dan 100 religieuzen, waaronder ook zusters van Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart, liggen hier begraven. De paters hebben vanaf 1921 gewoond op het kasteelterrein. Rond 1970 kwamen er ook zusters wonen en werd het kloostercomplex een verzorgingshuis voor broeders, paters en zusters. In 1997 zijn de laatste 21 bewoners vertrokken. In de loop van de 75 jaar dat de paters hier zaten zijn er ook velen overleden.

Alle kruisen die je op dit kerkhof ziet zijn hetzelfde. Als je op dit kerkhof rondloopt vallen je echter wel dingen op:

- Wat valt jou op als je op dit kerkhof rondloopt?
- Zijn alle kruisen hetzelfde of zijn er verschillen te ontdekken?
- Wat betekenen bepaalde letters die voor de namen staan genoemd?

De laatste rustplaats van de religieuzen, alhoewel Is het je ook opgevallen dat in sommige graven vijf of zes personen begraven liggen, terwijl deze personen relatief kort na elkaar zijn overleden? Het blijkt dat als bepaalde kloosters van de missieorde werden gesloten, de stoffelijke resten van overleden paters werden overgebracht naar kerkhoven van kloosters, die nog in bedrijf waren. Dit zou kunnen betekenen dat de stoffelijke resten van de hier begraven paters en zusters op een bepaald moment ook kunnen worden overgebracht naar een andere plaats. Dat is toch een gek idee: Pater Munsters, ereburger van Stein, en Pater Schreurs, schrijver van Dagboek van een Herdershond, en ook de andere bekende religieuzen, dat zij geen deel meer zouden uitmaken van onze gemeenschap. Dat hun laatste rustplaats toch niet hun laatste rustplaats zou blijken te zijn.

Dood ben ik pas als jij mij bent vergeten zo luidde de tekst van Bram Vermeulen. Dat geldt ook voor de mensen die op dit kerkhof zijn begraven. Wie zijn het? Wat hebben ze gedaan in hun leven?

Als je leest over het Missiehuis in Stein, dat blijkt dat in 1921 initiatieven zijn genomen om het kasteel te verbouwen tot een klooster en studiehuis. Aanvankelijk zouden er 50 tot 60 studenten zijn maar dit werden er al snel 80. Van 1923 tot 1966 werden in Stein meer dan 500 priesters gewijd waarvan er ruim 350 naar missiegebieden over de hele wereld zijn vertrokken. Naast de priesteropleiding had het missiehuis ook tot doel een rust- en herstellingsoord voor paters en broeders die uit de missies terugkeerden. In 1966 kwam er een einde aan de priesteropleiding. De functie beperkte zich vervolgens tot een rusthuis. Vanaf 1973 kwamen hier ook zusters wonen en werd het complex een kloosterbejaardenoord. Eind 1973 werd het huis bewoond door 65 bejaarden en 15 verzorgenden. In 1995 was dit aantal afgenomen tot 30 religieuzen. Het voortbestaan van het bejaardenoord loonde zich niet meer. In 1996 zijn de laatste bewoners verhuisd naar verschillende andere kloosters.

Op het kerkhof liggen dus vooral religieuzen die iets met de missie te maken hebben gehad. Of misschien ook niet en hebben ze andere taken binnen de gemeenschap vervuld.

- Wat hebben deze religieuzen gedaan in hun leven?
- Zijn de paters, broeders en zusters weer in herinnering te brengen? Kunnen we achter meer informatie komen over wie ze zijn, waar ze vandaan kwamen, wat ze deden, hoe ze uitzagen, hoe oud ze zijn geworden, enz. enz.?
- Zoek twee personen die jou op de een of andere manier aanspreken.
- In Meers woont de heer Hub Kersemakers. Hij maakt al jaren lang van alle begraafplaatsen in Stein, Elslloo en Urmond foto's en hij is verzamelaar van onder meer bidprentjes. Hij heeft er meer dan 20.000 en zijn broer meer dan 50.000. Meneer Kerssemakers is bereid voor jou na te zien of hij een bidprentje, een foto en informatie heeft van de door jou uitgekozen personen.
Je mag hem mailen. Zijn mailadres is: h.kersemakers@home.nl
- Als je hem voor informatie vraagt, vertel dan wie je bent, van welke school, in welke groep je zit en vertel hem dat je de vragen stelt in het kader van de lessen over de "Grafcultuur in Stein".
- Als je informatie verzameld hebt over wat je is opgevallen op het kerkhof en over de door jou uitgekozen personen, werk je dit verder uit, voeg de foto toe, geef de leerkracht een kopie van de uitwerking en vertel in de klas wat je is opgevallen en wat je te weten bent gekomen over de personen die je hebt uitgekozen.

Opdracht 6: Kleine monumenten

In de gemeente Stein zijn een aantal bijzondere graven en gedenkstenen te vinden. Besloten kan worden om met de klas samen langs verschillende kleine monumenten te fietsen. Ook kan de volgende instructie gegeven worden:

Bezoek twee van deze monumenten en verzamel informatie over het betreffend monument en / of de persoon / personen op wie het monument betrekking heeft. Geef daarna een terugkoppeling aan de klas over wat je hebt gevonden.

Welke kleine monumenten zijn er?

- In Urmond, de Joodse begraafplaats aan het Kloosterpad. Wat is er zo bijzonder aan dit kerkhof?
- In dezelfde plaats het protestante kerkhof bij de kerk en het katholieke kerkhof bij de Terpkerk. Wordt er hier nog steeds begraven?
- In Elsloo, naast de kerk, een serie oude grafstenen. Uit welke periode dateren ze en is er iets over deze personen te vertellen, bijvoorbeeld wat voor beroep zij uitoefenden.
- In Elsloo op het kerkhof naast de kerk, de grafkelder van de adellijke familie van Grave. Hoe kan het dat deze grafkelder eerst in de kerk was gesitueerd en nu erbuiten?
- In Elsloo ook het graf van de enige militair uit de gemeente Stein die tijdens de 2^e wereldoorlog in Elsloo is doodgeschoten. Wie is hij?
- In Meers het borstbeeld van kapelaan Berix, in de 2^e wereldoorlog actief in het verzet, verraden, opgepakt en uiteindelijk overleden in het kamp Bergen Belsen. Wat is er nog meer over hem te vertellen?
- In de Meerser Koegriend langs de Maas 15 fossiele bomen van zo'n 1400 tot 1700 jaar oud: ooit levende bomen van zo'n twee meter dik en acht meter hoog. Wat stelt het voor? Waarom is dit monument hier geplaatst? Wat vind je er van?
- In Stein in en rondom de Sint Martinuskerk: de gerestaureerde grafkelder in de kerk. Zouden er nog stoffelijke resten van overledenen zijn die in de 17^e eeuw in de Sint Martinuskerk waren begraven?
Rondom de kerk was ook hier een begraafplaats. Er zijn gedenkplaten van overledenen aangelegd van personen die hier waren begraven. Zijn er nog bijzondere gedenkstenen?
- Zijn er nog meer kleine monumenten in de gemeente Stein die iets met de grafcultuur van doen hebben? Als je ze kent, zoek ze op en vertel er wat over.

- Het Jodenkerkhof in Urmond

- Het gedenkteken van kapelaan Berix in Meers

- De grafkelder in het Archeologiemuseum in Stein

- De kruizen bij de kerk in Elsloo

- Het protestante kerhof in Urmond

De herdenkingssteen van een rentmeester van het kasteel op de kasteelruïne

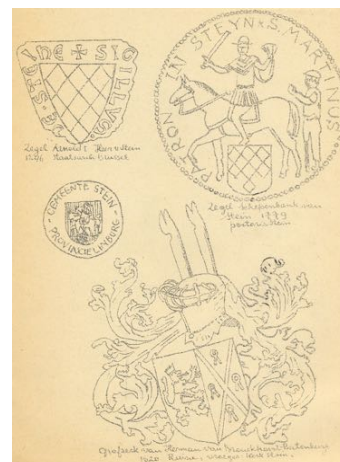
- De grafkelder van een adellijke familie op het kerkhof van Elsloo

- De Romeinse sarcofaag in het Archeologiemuseum in Stein

- De grafsteen van Herman van Bronckhorst Batenburg op de kasteelruïne

- Een bijzonder graf rechts van de ingang van de Martinuskerk te Stein

- Fossiele bomen in Meers

Vakoverstijgende vaardigheden:

Ten behoeve van de leerkracht.

Met de lesbrief en opdrachten worden de volgende vakoverstijgende vaardigheden nagestreefd:

- Informatievaardigheden: informatie verzamelen, selecteren, structureren en presenteren.
- Onderzoeksvaardigheden: een plattegrond en (archieftteksten) lezen; historische bronnen en levende getuigen raadplegen; een observatie vastleggen door middel van een fototoestel; gericht zoeken op internet; en kritische zin ontwikkelen bij het omgaan en verwerken van informatie.
- Spreek- en schrijfvaardigheden: het analyseren van informatie en en schriftelijk en/of mondeling presenteren van de informatie.
- Sociale vaardigheden: samenwerken; discussieren; mening vormen; verantwoordelijkheid nemen; open en tolerant staan tegenover verschil van meningen en keuzen die mensen maken.
- Attitudes: respect voor sporen van het verleden; begrip hebben voor mensen uit het verleden; bewustzijn dat het heden mede bepaald wordt door het verleden.